ГЕОРГИ ДИМОВ ДИМЧЕВ (СПОМЕНИ)*

На 1 март 1941 год. България официално се присъедини към оста Рим–Берлин–Токио. На същата дата германската армия преминава Дунав откъм Румъния и се насочва към нашите южни граници. В края на м. март България бе посетена от полк. Донован. На 1 април 1941 год. осъмнахме с военен преврат в Югославия. Ген. Симович бе завзел властта, изпъдил регента Павел и денонсира споразумението за влизането на Югославия в антикомунистическия блок. Народите в Югославия ликуваха. Германците бърже прегрупираха своите сили. Мощни моторизирани коли се насочиха към Пирот, Ниш и Кюстендил, Крива Паланка.

Войната срещу Югославия започна през април 1941 год. За късо време тя бе прегазена. На 7 април падна Скопие. Германските колони се насочиха на юг. Скоро след това войските им навлязоха в Атина. Покъсно бе извършен десант над о. Крит. Войната на Балканите завърши.

На 13 април 1941 год. цялата македонска емиграция, опиянена от свободата на Македония, се насочи към германската и италианската легации с викове „Дуче, Дуче“ и „Хайл-Хитлер, Хайл-Хитлер“ изразяваше своите чувства и признателност. И аз скрих пелерината си, навлякох шлифер върху военната си униформа, дерях гърлото си както всички останали, обхванат от неописуем възторг.

Не изчакали още решенията на съдбата на нашата Родина ние ликувахме.

По това време се появи по страниците на софийските ежедневници телеграмата на ЦК на ВМРО до царя-обединител, с която се съобщаваше, че борбата на македонското освободително движение е завършена и че най-скъпоценният диамант е намерил мястото си на царската корона. Намекът бе за Македония. Инициаторите за свободна и независима Македония като етап, сега бяха станали по-ниски от тревата. На нас бе известно, че България претърпя две национални катастрофи само за Македония, и че сега тя ще се възползва от успехите на германската армия. Но още не се знаеше за съдбата на Македония. При това не-

---

* Георги Димчев, Извадки от неиздадените му спомени – „В люлката на мъките“ – в Македония с Германската армия 1941–1944 год.

Ръкописът му е в три големи папки и се съхранява от семейството му в София. Копие от неговия пълен ръкопис ми бе предоставено от съпругата му – Росица Димчева в София, на която сърдечно благодаря.

Георги Димов Димчев
1942 г.

Като поручик от авиацията
1943 год.

уяснено положение имах възможността да бъда в първия български самолет, който кацна на летище Скопие. С него пътуваше ген. Бойдев, вероятно известѐн, че ще бъде сменен като командир на въздушните войски и назначен за командир на 5-та армия, адютантът му майор Кючуков, подполк. Марко Първанов – командир на Юнкерския учебен орляк, който веднага след 6 април смени подполковник Димитров, който отиде в щаба на въздушните войски, аз и още един – двама. С леки коли се отправихме към града. Градът имаше празничен вид, обкичен от български знамена, германски пречупен кръст и македонския двуколькор – червено и черно. Централната улица на града гъмжеше от народ. Слезнахме от колите и се насочихме пеша към Военния клуб. Заобиколиха ни гражданите радостни, целуваха ни, разпитваха какво ще стане, кога ще дойдат българите и т. н.

Прегръщаха ни, целуваха ни – народът ликуваше. Млади момичета закачиха малки знаменца по реверите – българския трикольор и македонския двукольор. Пред нас застана бай Иван от Ращане, стар българин, видял много, бил четник в турско, изпитал ужасите на Балканската и Съюзническата война, натрупал много мъдрост, и ни загледа с тъп,

уморен поглед, дори предизвикателен, с ръце на кръста, наметнат със своята салтамарка. Към нас се приближи девойче и ни прикачи знаменцата. Посегна и към дядо Иван…

– Ним моме, ним ми клава бугарското знаме, клай ми во нашто – рече той. Ония бея тука 1912–1913 год., ама си одея. И сега ке дойдат, ама… я ми клай на мене нащо знаменце.

– Ех, дедо, дедо – обърнах се аз към него, – връщане вече няма. Не е ни 13, ни 18 година. – и го изгледах със съжаление. Той завъртя глава и продължи тъпо да ме поглежда с мътните си старчески очи, а мускулите му на лицето потрепваха.

Малко по-късно разбрахме споразумението. България получаваше Македония под сръбска власт без околиите Тетово, Кичево, Гостивар, Дебър и Струга и малка поправка на границата около Охридското езеро. Охрид оставаше в български ръце, лишен от всякакъв хинтерланд на езерото. А от гръцките територии получаваше Западна Тракия, Източна Македония, заключаваща се между реките Струма и Места. Останалите части на Македония оставаха окупирани от германската армия, а Костурско, Тетовско, Кичево, Гостивар, Дебър и Струга се даваха на Албания, т. е. на Италия. Българската пропаганда се силеше да успокои шовинистично настроените среди, че това е временно и че съдбата на българските земи, останали извън нея, ще бъде решена при примирието. Но скоро изникна новата държава на независима Хърватска. Това ме смути. Настана смут в душата ми. Борех се със себе си и все пак мълчах, носех тежестта си. Вярвах в силата на Германия. Но дойде фаталният час – войната със Съветския съюз. През 1942 година дойде и друга още по-обезпокояваща новина. Америка се намесваше във войната. Преди това се събирахме у нас на съвещание най-изтъкнатите в македонското младежко движение, ползващи се с авторитет и от които се очакваше да вземат отношение към събитията. Движението, в което вложихме толкова ентусиазъм и енергия, не съществуваше. На съвещанието присъстваха: Коста Ризов, Георги Марчев, Георги Рашев, Я. Стойчев и аз. Пашков в момента отсъстваше Всички бяхме единодушни, че сме дерайлирали от правия път, но всеки в себе си не бе още достатъчно убеден, дали отново да поведем борбата.

– Да създадем партия, македонска партия – рече Стойчев.

– Пък защо не – обади се някой и продължавахме в тази насока разговорите си. След няколкодневни дълбоки търсения бе решено през лятото на 1942 год. да се опипа положението на места и да се създаде Македонска селска гвардия. Другарите настояваха аз да напусна служ-

Димитър Цилев

бата си, която беше сериозна пречка да изпълнявам функцията си. Аз обещах. Паралелно със съвещанията у дома, са се водили и други в кантората на Д. Цилев на „Лавеле“ №16, където е обсъждано възстановяването на македонското движение под егидата на Ванчо Михайлов. И там работите напредвали, но все така как да привлекат за целта мене, Пашков и Кръстю Рашев, който им казал, че без Димчев да не разчитат на успех. Упълномощен от Цилев ме намери и уреди среща с него, аз отказах. По-късно, почти насила, бях измъкнат от дома си от Кръстю Рашев и Киро Пейчев на разговор как да активизираме студентската корпорация „Шар“, всичко вървеше добре, докато се предложи да сме подчинени на Ванчо Михайлов. Тогава всички се възпротивиха. Реши се да се срещна с Цилев, за да разбера какви са скритите мисли по този въпрос. Цилев все се въртеше около целта всички да сме единни и сплотени, както е било през 1934 година. Ние по-старите ще помогнем и с пари за дейността. Предложи ни едно помещение във зимника на Мак. народен дом, където да си направим канцелария. Цилев ни даде писма до заможни македонски търговци, от които за късо време събрахме 50 000 лева. За известно време от сцената изчезна Коста Ризов, по-късно разбрах, че бил на инструкции при Ванчо Михайлов в Загреб. След него там отиде и Лили Маркова – една от най-злополучните фигури в младежкото ни движение. Една вечер ми наложиха да се срещна с Васо Бъчваров, към когото нямах никакво уважение. Той ми каза без шикалкавения, че има заповед от Ванчо Михайлов да установим единно ръководство на Македонското младежко движение. Под негово лично нареждане лицата, които трябва да влязат в него, сме тук. Готов ли съм аз да влезна в ръководството? „Помисли си!“ Те настояваха, аз приех, мислейки си, че винаги мога да се откажа. Работата ми не беше обещаваща, нямаше никакво единство между членовете.

През пролетта на 1942 год. посетих Скопие, Велес и Битоля. Останах изненадан от враждебното отношение на населението към властта.

Подземията на полицейските участъци бяха натъпкани с млади хора. Бой и изтезания, изнасилванията и масовите интернирания към вътрешността на България бяха обикновено явление.

През 1943 год., след уволнението си от армията, се заех да потегна редиците на Македонския младежки съюз, вече преименуван на Македонско младежко-освободително движение. Потеглих из Македония. Отбих се в с. Ращак. Намерих моя познайник бай Иван. Дълго беседвах с него. Той ми разказа:

В гр. Велес умрял няколко дена преди да започне войната на Балканите даскал Никола. Като почувствал края на своя живот, поръчал да се събере цялата му челяд и започнал: „Деца мои, аз си отивам. Свърших моя земен живот. Умирам с отворени очи. Чувствам, че свободата е близко, но няма да я дочакам. Погребете ме така с отворени очи, но когато свободата дойде, елате на моя гроб, потропайте три пъти и извикайте: Татко, ние сме свободни, затвори си очите. Аз, деца мои, ще ги затворя."

Още същата вечер даскал Никола умрял. Погребали го на 4 април 1941 год. с отворени очи. Видял прегазването на Югославия от германските войски и освобождението на Велес. Челядта изпълнила последното поръчение. Отишли на гроба му, потупали три пъти и всички в един глас

извикали: „Татко, ние сме свободни, затвори си очите“. Но само след три месеца същите хора са отишли отново на гроба му. Затупали заглушително и силно извикали: „Татко, отвори си очите, ние пак сме под робство“.

Гледах стария боец и му се възхищавах. Годините бяха натрупали мъдрост, която е немислима без страданието. Станах, прегърнах го бурно, го целунах и си тръгнах.

– Пак ела момчето ми, пак ела. Винаги си добре дошъл – ме догони звънливият му изстрадал глас, напущайки сламената му къщурка, а очите ми се наливаха със сълзи от яд и болка.

Трудна бе задачата ми в Македония. Македонското съпротивително движение ежедневно растеше, възглавиха го Методи Ченто и генерал Апостоловски. И двамата познавах от 1941 год. Апостоловски се бе явил в българското военно министерство да бъде назначен като офицер, но му бе отказано, освен в трудовите войски. Наскърбен напуща София и се прибира в Щип.

Във Велес се запознах с всеуважаваните д-р Поп Антов и Поп Гьорчев и двамата активни членове на ММТРО, която е била основана във Виена, където те са завършили медицина. Делото на ММТРО бе шумният Скопски процес през 1928 г., когато бе убит Вл. Прелич от Мара Бунева, която сама сложи край на живота си след изпълнението на смъртната присъда над Прелича. Информирах се за съпротивителното движение във Велешко.

– Познавам всички, които са били нелегални. Само няколко души са сърбомани, но останалите са автономисти. – започна разговора Поп Антов.

– Няма, няма кой да ги оглави, би могло да се създаде самородно македонско съпротивително движение, което да си постави чисто македонски цели. Ясно е, че Германия губи войната.

Аз се съгласих с него.

– Няма ли връзка с Ванчо Михайлов? – ме запита Поп Гьорчев. Неговото място сега е тук, между народа – продължи той, – а не да се укрива в Загреб. Нашите се лутат.

Заминах за Прилеп. Поисках да се свържа с младежи, които биха могли да организират младежта. Свързаха ме. Попаднах на комсомолски ръководители. Поведохме спор. Имахме допирни точки, но и по много се разделяхме. Първата задача, настояваха те, е капитулацията на Германия. Свободата на Македония ще дойде от само себе си, след победата над Германия. Пред тях развих теорията, че ние трябва да се ръководим от следните принципи:

Македония не бива да се разделя между балканските държавици;

Македония не трябва да принадлежи на никоя от тях;

и че свободна и независима Македония, като етап за една балканска федерация, е основната цел на нашата борба, която от само себе си поражда и други цели като: единството и равноправието на всички българи, албанци, гърци, родени и живеещи в Македония.

– В Македония няма българи. Те са дошли след 1941 година – обади се един от тях.

– Ами вие тук какви сте? – запитах ги аз.

– Ние сме македонци, никакви българи.

– Не, и аз съм македонец, но в това понятие влагам съвсем друго съдържание, докато вие влагате националното съдържание. Македонец значи борец за македонското единство и за единна Македония, за равноправие на всички народности, без разлика на пол, вяра и език. Видимо се съгласиха, но продължиха да упорстват. Аз продължих:

– От Ваше гледище излиза, че в Македония има албанци, има гърци, има власи, а нема българи. Така ли? – Те се спогледаха. – Чудна логика и странна. Тя всекиму може да служи, но не и на македонската кауза. Да не говорим, че не почива на никаква историческа истина. Кой изнесе на плещите си половинвековната революционна борба?

– Не го слушайте бре – скочи вероятно отговорникът им. – Той е фашист. Той е бугарин. А ние со бугари и фашисти не сакаме да разговаряме.

До тогава не знаех, че съм фашист и никой поне не ме е смятал за фашист. Скочиха всички и излязоха. Оставиха ме сам. За първи път попадах на фанатици, защитавайци македонската нация като теза, без да са я проумели.

Омразата към окупатора се беше превърнала в омраза към нацията.

Когато се върнах в София, бях повикан от Дим. Цилев.

– Димчев – започна той, – приготви си три еднакви снимки и ми ги предай. Предстои ти пътуване до Загреб. Приготви се за път. Утре заминаваш.

На уречения час бях при Цилев. Заведе ме в сладкарницата.

– Ето ти тези хърватски пари, които ще ти притрябват до пристигането ти в Загреб. Ще пътуваш със самолет до Земун. Там ще те чакат германски офицери, които ще те съпроводят с влак до Загреб и ще те оставят в хотел „Експленадо“ до гарата. Грижи за настаняването няма да имаш. След като се настаниш ще потърсиш чрез автомата, който е в хола на хотела, на тоя телефон – и ми подаде номер за Ванчо Михайлов. – Ако не ти се обади, ще го търсиш докато влезеш във връзка с него. След това ще се приберeш в стаята си и ще го чакаш. Ето и тия две писма, които предай на Михайлов.

Миг след като ми даде поръчението си, пред нас се изпъна като струя един млад офицер от Гестапо. Размениха нещо по немски и ме представи, запознахме се. Всичко стана както ми бе обяснено. Получих едностаен апартамент в хотела с всичките му удобства и сервизни помещения. Взех един душ. Набрах телефона на Михайлов. Никой не се обаждаше. Излязох да се разходя. След половин час се обадих отново. Обади ми се Ив. Михайлов.

– Ей сега ще дойда. Димчев, добре си дошъл.

След десетина минути на вратата се почука. Прегърна ме бурно и целуна.

Добре дошъл, Димчев – ми каза той. – Как пътува? Много закъсняхте!

Отрупа ме с въпроси. Очаквах да видя едър човек, а пред мене стоеше малко по-висок от мене със сравнително дребно лице, високо чело и рязко изтегнат нос от чиито страни две живи очи приковаха вниманието ми, внушаваха респект, подчиняваха.

– Да вървим – каза той и отвори вратата. Отвън стоеше един снажен хърватин, който му беше лична охрана от тайната полиция на поглавника, застанал мирно, и [след което] тръгна пред нас. Пред входа чакаше луксозна лека кола. Качихме се и шофьорът потегли. Скоро се озовахме в правителствения квартал на Загреб. Вилата на Ив. Михайлов бе в съседство с тази на поглавника. Пред входа имаше войник, който козирува. Въведоха ме във вилата. В хола ни посрещна Менча Кърничева – минало величие на красотата и младостта. Близо десет години в изгнание се бяха отразили и върху нейната външност. Прошарената ѝ коса, многобройните бръчки по

лицето, бяха доказателство за това. Представи ме. Седнахме в хола. Предадох писмата и поздравите. Разговорът премина за България, за живота, за приятелите, за трудностите. Интересуваше се за дребни неща. Отговарях. Разговорът беше непринуден, но ми направи впечатление осведомеността му дори и за интимния ми живот. Менча донесе кафе, предложи и коняк:

– Заповядай, Димчев, ние знаеме, че не пиеш, но все пак, нека има, пък може да си пропил.

Изпихме кафето. Менча стана.

– Аз ще приготвя обяда, а вие си поприказвайте.

Станахме и ние и влязохме в кабинета му. Той седна на бюрото си, аз срещу него.

– Да започнем, Димчев, с тебе на по-сериозни теми. Моля те, ми направи една преценка за състоянието на нашето движение, в което ти вриш и кипиш години наред. Нещо вие не мелите брашно с Бъчваров и Ризов. Можеш ли ми обясни защо?

– Господин Михайлов – започнах аз, – в една войска, в която има в изобилие генерал-щабни офицери, изпитани и калени в редица сражения, престъпление е командването да е поверено на трудовак.

– Да, много добре казано – рече Михайлов и се изчерви. Всъщност вторият въпрос много ми хареса.

Говорих, че народът е обезверен. Полицейските участъци са пълни с млади хора. Всеки автономист е и комунист. Съпротивителното движение се разраства и погледът на младите е натам. Разказах му случая с д-р Поп Гьорчев и поп Антов от Велес. Търсеха връзка да ви обадят мнението си, че е време да дойдете и да оглавите съпротивителното движение в Македония. Аз им обещах, че ще направя това достояние на Вас и писах писма, но отговорът не се получи. Когато отново отидох във Велес не можах да им дам задоволителен отговор. Двамата с Менча се спогледаха.

– Такова писмо не сме получавали – каза Менча.

Предадох го на Цилев – беше отговорът ми. – Нашето мнение в случая не се покрива с Вашето. Каквато насока да вземат нашите позиции, трябва да бъдат ясни. Ние трябва да отстояваме твърдо независимостта на Македония. По места не се харесва мъглявостта, която се възприе в изпълнение на една Ваша директива. А тя бе да изтъкваме не това, което искаме да постигнем, а това което не искаме. Македония да не е поделена, да не е това, което е, да не е гръцка, да не е сръбска. А българска? Ме пита пред повече от 50 души шварци един младеж от Горна Джумая при една екскурзия. Аз замълчах.

Изсмя ми се в очите.

– И ти, и ти, Димчев, нищо не каза? Стара приказка на грамофонна плоча.

Получил шамара се окопитих.

– Стой! Разговора не съм свършил – поднових. – Знам какво искаш да чуеш. Премълчах го, защото то се разбира, но твоят шамар боли повече от изтезанията в участъка. Нашата цел е свободна Македония, докато не я постигнем, няма да сведем чела.

Михайлов мълчеше. Лицето му потъмня.

– Следващият въпрос е – поднових аз, считайки първия за завършен, – знаете ли вие за съдържанието на телеграмата от ЦК на ВМРО, появила се във вестниците след 6 април 1941 год.?

– Това е грешка на моите другари. Аз не бях осведомен и не нося отговорност за нея. Моето име не фигурира.

Дълго се очакваше след промяната на статуквото на Балканите да излезете с декларация или статия, да изразите Вашето отношение, но до нас не стигна нищо.

По лицето му се изписа досада. Михайлов бе болен, изморен и изтощен човек.

– Няма ли да починете малко? – обади се Менча Карничева. Намесата ѝ бе навременна. Станахме, аз отидох да си почина в хотела. Събудих се към 6 часа след обяд. Събуди ме Томата – охраната на Михайлов.

– Колата е на Ваше разположение – каза той. Последвах го отново във вилата на Михайлов. Имаше гости. Поразходих се за малко в парка. След малко дойде той, но беше прохладно.

– Да се приберем, Димчев – каза той. – За мене вече е хладно.

Влязохме пак в кабинета му. Аз извадих бележника си с въпросите.

– Ние, младежите, недоумяваме – започнах. – Дейността на Никола Коларов, като проводник на българското правителство в Македония от една страна и позициите на Йордан Чкатров – от друга, са ли съгласувани с позициите на ВМРО?

– Това са недоразумения между нас, макар и по-задълбочени, както и при вас. Ние ще ги надживеем и тогава всеки сам ще носи срама си – и даде да разбера, че въпросът е изчерпан. В бележника ми фигурираха още много въпроси, много по-щекотливи, като тоя: Защо Ванчо Михайлов не дойде през 1941 год. или по-скоро и поеме ръководството на нелегалното съпротивително движение, въпрос който не слизаше от дневния ред на всяка една свада между нас относно влиянието, авторитета и позициите му, но се убедих, че само ще си губя времето. Пряк и

ясен отговор до сега не бях получил, едва ли и щях. Нямаше ми доверие. Разбрал или прочел мислите ми, той продължи:

– На поставените и на всички, които не са поставени въпроси, отговорът се крие в изхода на войната. Там е истината, Димчев.

– Тя е ясна, г-н Михайлов, нима се съмнявате, че Германия ще загуби войната?

– Напротив, далеч не е уяснена. Сега силите са равни. Ние трябва да желаем победата на Германия, защото само тя ще осигури свободата на Македония. Загуби ли, губим всичко. Вниманието, желанията и жертвите трябва да бъдат целенасочени към този двубой, в който, повтарям – изборът е предопределен. Губи ли Германия, печелят гърци, сърби; печели ли тя, сигурно губят те. Следователно не ни остава нищо друго, освен и ние да се включим в борбата. Просеното зърно е достатъчно да наклони везните към победата в тия решителни моменти. Може да сме ние, Димчев, просеното зърно.

– Давайки Ви право, поради опита и всестранната Ви осведоменост, все пак не мога да не изразя и собственото си мнение. Опасно е, г-н Михайлов, в този момент ние да свържем съдбата на Македония за колесницата на Германия. Тя ще я повлече в пропастта. Друг изход има ли?

– Никакъв Димчев. Но ти си голям песимист.

– Много по-голям отколкото дори допускате. Германия вече воюва с целия свят. Противникът има голямо предимство във възможността си и в жива сила. Германия е пред катастрофа.

– Погрешна преценка. Тя тепърва ще учуди света. Но дори да загуби войната, в което аз не вярвам, нам не ни остава друг изход преди смъртта, освен геройски да умрем. Ето в това се състои целта на нашата среща. Да поговорим, ще намерим ли сили в себе си да изпълним дълга си, или не?

Бе целият зачервен, възбуден и във всяко негово движение се долавяше воля, неизчерпаема енергия зад една изтощена плът. Радио Загреб свиреше бойни маршове и през всеки две-три минути напомняше, че поглавникът ще произнесе важна реч в парламента. Мъчех се да си представя насоката на разговора ни. Нямах апетит. Ядях десерта, когато Иван Михайлов се обърна към мене.

– Димчев, ти си имал здрави връзки в Костурско?

– Ако могат да се приемат за такива познанствата ми със студентите от тоя край.

– Това не е малко. Твоето влияние сред Бистришката кооперация се преценява като най-силно. При това усилията, вложени през пролет-

та тази година да се помогне на костурчани, когато въстанаха, са ти извоювали авторитет и всред местното население. Ето, по твоето давление и Михаил Керемедчиев е там. Такава е преценката на нашите хора, които раздадоха храна и дрехи на местното население.

– Как, с какво?

– С готовността си да се борим.

– Не те разбирам.

– Моят план е следния. Да създадем нелегална чета в тоя край, която да поеме защитата на живота и имота на местното население. Хора и оръжие – местното, ръководство – наше, а после ще видим.

Хареса ми се идеята му. Задълбочихме се. Уточнихме дори на кого ще се опрем. Атанас искаше да замине. Противопоставих се, тъй като в него виждах най-надеждната опора в голямата игра в домогванията на старите. Спряхме се на Жоро Бегъмов и Керемедчиев. От този ден заживях с мисълта за изпълнението на плана.

Започнаха да предават речта на поглавника от Народното събрание. Павелич току-що е наредил на въоръжените сили на независимата Хърватска държава да прегазят границата между Италия и Хърватско и да окупират Босна и Херцеговина. Ив. Михайлов грейна, стана и излезе навънка. Аз се прибрах в хотела. Събитията от 25 юли взеха обратен ход в Италия. Мусолини бе заместен от маршал Бадолио. Англо-американските войски бяха завзели Сицилия и напредваха на север, фронтовата линия се намираше южно от Рим. Недоверието между Рим и Берлин растеше. Очакваше се капитулацията на Италия.

На другия ден колата ме взе в 9 часа сутринта. Разговорът ни доби по-делови характер.

– Налага се, Димчев, да създадем в Егейска Македония един доброволчески корпус, който да се грижи за живота на местното население. От тебе се иска да посочиш 100 човека младежи, които да заминат натам, след като всичко бъде готово. Задачата изпълнима ли е?

– Разбира се – отговорих. Ето нашата идея, помислих, и в разширен мащаб. Има ли значение кой ще я осъществява?

– Подробностите по целите и задачите ще получиш след като разрешим някои висящи въпроси, които са причината, за да не мога да посоча датата на заминаването. Но щом се завърнеш, заеми се сериозно. Изпрати ми списъците на желаещите.

В Загреб останах още два дни, след което се прибрах в София по обратния път. Навсякъде същите лица и същото внимание. Предадох на Цилев пощата от Загреб и се запътих към Пашков. Разказах му всичко.

Още на другия ден бях повикан от Цилев, който ме уведоми, че поради заминаването на друга работа, Бъчваров се изважда от ръководството на младежкото движение.

Избрахме ръководство на ММНОД. В ръководството включих Атанас Пашков – зав. идейно-пропагандния отдел, Коста Ризов – отговорник на студентите и задругата на македонските девойки, Георги Марчев – отговорник на средношколната и селска младеж, Георги Рашев – зав. финансовия отдел, Жоро Бегъмов – зав. организационния отдел, докато Любен Илиев от Кочани поемаше организационния. Жоро оставаше на разположение на мене за изпълнение на специални поръчки. В продължение на 20 дни бе изготвен списъкът на доброволците за Костурско. Изпратих ги в Загреб. Аз обикалях Македония, когато научих, че в Щип тържествено ще бъде открита плоча в чест на Мише Развигоров по инициатива на правителството. Трябваше да присъствам и държа реч. Бях тринадесети поред. Салонът беше претъпкан. Личаха членовете на ЦК на ВМРО – Куртев и Настев, също Цилев, Аврамов, инж. Станишев, политици, общественици, журналисти. **Липсваха двама от стълбовете на движението Йордан Чкатров и Кирил Драгов.**

След Нова година бях извикан от Цилев.

– Димчев – започна той, – Иван Михайлов иска от тебе да определиш пет души, които ти смяташ за най-подходящи да завършат специални курсове по радиотелеграфия и минно дело, във връзка с проектиране на корпуса за Македония. В срок от два дни ми съобщи имената.

С Пашков обмислихме и решихме да предложим Марчев, Бегъмов, Стефан Пържов, М. Григоров и Кръстю Рашев. Когато се наложи да заминат Бегъмов бе възпрепятстван от брат му и остана тук. Близо един месец след това Цилев в един разговор ми подхвърли, че нашите приятели може да се наложи да бъдат използвани за изпълнението на специални задачи на Източния фронт. Аз се противопоставих, като му заявих, че ангажимента, който съм поел пред близките, е съвсем друг.

– Ще пиша на г-н Михайлов да не допуска това.

Аз водех и кореспонденцията. Получавайки една такава от Загреб, попаднах на едно писмо от Загреб до мене. То беше от Ив. Михайлов до мене. Разпечатах го, но за голямо мое учудване зачетох… „Драги Пане“. (Това бе псевдоним на Ризов.) Зачетох писмото. „Получих обстойния ти доклад. Напълно одобрявам направеното до сега. Сериозната пречка, която срещаш от страна на Тигър, скоро ще бъде отстранена. Заякчавай връзките по места. Не е необходимо повече да се прикриваш. Действай

дръзко и уверено. Дръж ме в течение на развоя… Дерзай зорко.“ За мене бе ясно, че тигър съм аз. Напечатах писмото в два екземпляра на пишещата машина. Едното изпратих до Ризов със забележка: „Допускал съм низост от много, но твоята е по-голяма от най-голямата подлост. Тигър“. Второто писмо пратих на Цилев: „Господин Цилев, Предайте на Иван Михайлов това писмо. Случайността ми позволи да разбера, че първопричината за всички недоразумения иде от най-високо място. Съжалявам, неусетно се оплетох във вашите мрежи. Паяжината съм разкъсал и започвам операцията. Тигър“. След няколко дни Цилев ме догони в Щип, но аз успях да се измъкна без да се видим. От този момент всички писма, получавани от Загреб и София, връщах неразпечатани. Връзката беше прекъсната. Преписи от писмата и оригинала прикачих към архивата на движението. Борбата против подлостта навлизаше в нова фаза. От Щип заминах за Велес. Потърсих д-р Поп Антов.

– Разгеле, Димчев, искаш ли да дойдеш на една конференция на основателите на ММТРО в Скопие? По име всички те познават. Не е лошо да се запознаеш с нас. Предполагам, че ще се вземат важни решения. Хайде, ела!

– Ще дойда, щом трябва.

Конференцията се състоя в канцеларията на инж. Чкатров. Присъстваха над 25 души. Запомних имената на д-р Светиев от Битоля, д-р Гичев, Йордан Чкатров, Димитър Гюзелев. Конференцията откриха Димче Чкатров, Трайчо Гундев.

Йордан Чкатров: Политиката на Иван Михайлов на тясно сътрудничество с германците е толкова опасна, че ние трябва да намерим сили да се противопоставим.

Д-р Поп Антов: В победата на Германия сега вярват толкова, колкото в поражението ѝ в 1940 година след падането на Франция.

Гюзелев: Господа, ние отидохме доста далеч в ангажиментите ни спрямо германците и българите. Но ние сме длъжни да спасяваме не главите си, а хората, които подведохме. Още не е късно.

Светиев: Всички шансове за споразумение с нелегалните са изчезнали. Нам не ни остава нищо друго освен да бездействаме. Народът ще намери своя път.

Завързаха се спорове за и против установяването на връзка с нелегалните, докато всички бяха единодушни за предстоящата катастрофа, която ни очакваше. Изказаха се мнения, че силите, които сега се борят срещу окупатора, бяха с ММТРО на един фронт срещу сръбското владичество до войната. Следователно, възможен е контакт и взаимодействие.

Моят извод бе, че героите от Скопския процес и силите в Македония под сръбска власт, които стояха зад тях, бяха обезверени в ръководството на Иван Михайлов и търсеха пътища, за да излезнат от безизходицата.

Йордан Чкатров, който през 1941 година се завърна от Америка, бе оказал влияние върху брат си, когото през 1941 година развеждаха от град в град, да държи сказки за необходимостта от присъединяването на Македония към България, и го приковал към Скопие. Но Димче Чкатров бе отишъл толкова далеч, че едва ли очакваше пощада от ония, които мреха от години по балканите. Все пак чест им правеше, че вместо да спасяват главите си, търсеха спасение за хората, които ги последваха.

Реши се да се направят опити за контакт, още повече много от нелегалните не бяха наясно за крайната цел на борбата. Поп Антов твърдеше, че Велешката бригада продължава да носи по шапките и каскетите си емблемата на ВМРО – череп с пречупени кости, и че всички са били автономисти.

В Горна Джумая ме очакваше повиквателна заповед. Получавах мобилизационно назначение в Щаба на въздушните войски. Трябваше да се явя на 1 юни. Но два дни по-късно получих нова повиквателна. Тоя път от Щаба на войската, за Щаба на 15-та Битолска дивизия, където трябваше да се явя на 14 юни. Втората заповед отменяше първата и аз на 10 юни поех за Скопие през Ниш. Намерих Йордан Чкатров. Казах му, че съм получил мобилизационна заповед от Щаба на войската за 15-та Битолска дивизия, и че аз съм летец и не виждам защо могат да ме пращат там.

– Започнало е сформирането на корпуса в Костурско, Димчев. Сигурно за там те гласят. Това е глупост, нямаща равна на себе си. Откажи се.

– Не – бе отговорът ми, – ще вървя. Смятам, че и при най-трудните положения могат да се намерят правилни решения. И без мен ще го създадат. Ще вървя. Аз съм обещал.

Дойде Дрангов и нему казахме.

– Тоя солунски евреин не разбра ли, че тая акция е обречена предварително на провал? Няма ли кой да ги вразуми?

На 13 юни се явих в Щаба на 15-та Битолска дивизия.

– Явете се в хотел „Обединена България“, там има и други като вас.

В хотела срещнах само Куртев. Каза ми, че заминаваме за Костур. Не се противих.

– Ела утре в 8 часа. Тук ще се съберат всички.

На другия ден сутринта в ресторант „България“ имаше около 35 души. Не познавах никого, с изключение на Куртев и Цилев. Събранието откри Куртев.

– Другари, решено е да се създадат в Костурско, Леринско и Воденско доброволчески дружини, чиято задача ще се състои в оказване помощ на местното население, което масово се изтребва от гърците. Първата задача е създаване на военна сила, второ – на администрация и следва – учебното дело. Ще бъдат изпратени към 500 души военни ръководители, които ще организират местното население, а към края на август и необходимите учители.

– Иван Медникаров ще дойде ли? – прекъсна го Димитър Медаров.

– Разбира се!

– Щом отново се облягате на такива главорези като него, аз се отказвам. Вие не сте забравили старите си привички. Повече не петня честта си.

Настана колебание. Започнаха всички да говорят.

– Бай Димитре – обадих се аз, – от изказването ти проличава, че ти скъпиш кожата си. Аз не ви знам отношенията, но според мен всеки е тръгнал със съзнанието да даде всичко, дори живота си ако е необходимо. Следователно всеки отговаря за себе си. А ти търсиш претекст, за да си на сянка.

– Нищо не знаеш, младо момче, ще се увериш, че той и много като него са търтеи, а търтеят никога не става пчела. И да си спомняш думите на бая си Димитра, който не веднъж им е ял попарата – той стана и тръгна към изхода. Цилев го посрещна и заприказва, обаче Медаров грубо го отстрани и излезна.

На 16 юни 1944 година групата пристигна във Воден. Бяхме представени на майор Хайне от СС войски. Спогледахме се, но никой не възрази.

– Господин майорът – започна Цилев – е назначен от германското командване за командир на полка, който ще сформираме.

Сърцето ми се сви. Ще създаваме собствена военна сила, а германец командир!

Записаха ни в списъци и Цилев веднага ни събра накуп: „Ония от вас, които си чуят имената, веднага заминават с камион за Костур“. Започна да чете. Двадесет и седем души се отделиха и аз останах с още други във Воден. Нова болка – сам в тоя непознат град.

Качиха се отделените в дошлия камион и заминаха, а ние седнахме под една смокиня в двора на някаква запустяла фабрика, над която се намираше малко двуетажно училище, на югозападния край на града. Шосето Солун–Лерин разделяше училището от двора, в който ние сега седяхме.

След продължителен разговор на Цилев с майор Хайне, последният се качи на леката кола, с която бе дошъл и замина, а Цилев дойде при нас.

Другари – започна Цилев, – вие оставате тук. За отговорник е назначен поручик Георги Димчев, най-млад, но изтъкнат член на ВМРО.

Аз го погледнах, в който поглед се четеше недоумение.

– Той е опитен офицер, блестящ организатор. От останалите се изисква сляпо подчинение. Вие сте стари революционери и не е необходимо да ви се напомнят последиците от едно неподчинение. Настанени сте по квартири из града. Сега ще дойдат хазаите ви, а от утре редовно ще се явявате тук. Там отсреща в училището се намират войниците, които ще ви служат като ядро за бъдещата дружина.

В тоя момент пристигнаха хазаите ни и ни отведоха да ни покажат квартирите.

Бях настанен в Георги Кьосев – прекрасен човек, голям родолюбец, макар че жена му бе гъркиня, без деца, а бяха осиновили едно сестрино дете на жена му – отгледан вече момък, навършил 23 години. Скоро къщата се напълни с местни жители, научили за идването на „български офицер".

– Кажете кога ще дойдат български войски? Защо сте само вие?

Закънтя из цялата къща българска реч, чиста, ясно запазена. Въпросите се сипеха един след друг, нямайки търпение да чуе отговорите, всеки бързаше да каже това, което го вълнуваше, да облекчи себе си, да излее болката си, потискана от рождение, а съществуваща от векове. Забръмча цялата къща като кошер, всеки редеше теглилата си – свои, общи. Млади, стари – в един глас, надвикваха се всеки според темперамента си, със сълзи на очи или стискайки зъби. Хазаинът ми застана пред мен с разперени ръце и рече развълнуван:

– Спрете бре, хора, нищо не се разбира. Нали искате да чуете нещо от господин поручика? Един по един. Така ще е по-добре за всички – гласът му бе мек, топъл, кадифен.

Предните, които бяха около мен млъкнаха, а ония които бяха назад по стълбите, на чардака, и току-що идващите се блъскаха по калдъръмения голям двор, напираха да се доберат до дървената стълба и тия от стълбата и чардака, говореха ядосано на предните, че са спрели. Тия хора бяха подготвени, че по тия места ще дойде българска администрация и българска войска, а ето, бяха изминали три години, а промяна в обществения порядък нямаше. Трябваше да кажа истината, за да спечеля доверието им.

– Българска войска – започнах аз – тук няма да дойде, но ще бъде създадена такава от местните хора, командвани от офицери като мен, ро-

дени в Македония. След това ще организираме, пак със съдействието на вас, полиция, администрация, ще изберем кмет, съветници, всичко необходимо, за да може животът в града и околията да се нормализира. А наесен ще открием за българското население български училища. Ще дойдат още хора тук, в Лерин, Костур, Кайляре, Съботско, ще впрегнем в работа и всички местни и с общи усилия ще трябва да изпълним общите задачи. Краят на мъките наближава. Свободата е дошла, трябва да я задържим.

На другия ден отидох в двора на бъдещата казарма. Там бяха и другарите ми. Един отсъстваше – Пеню Гребенаров, виждайки обстановката, намерил за благоразумно да се върне с Цилев през Солун. Шестимата стари революционери Бегчето, бай Кръстан, бай Иван от Костур, бай Панталея от Петрич, Милуш от Банско и Христо Янаджиев от Гуменджа бяха сърдити, недоволни от подчиняването им на мен, 27 годишния хлапак, както се изразяваха. Реших, че е рано да им стъпя на врата. Необходима ми бе сила, на която да се облегна. Държанието им говореше за подшушнатото от Цилев следене за насоката на дейността ми. Игнорирах ги. Отидох да видя първите доброволци. В една от стаите на училището лежаха на слама без завивки 12 души, различни по възраст, брадясали, мръсни, косите им слепени със слама, облечени в дрипи. При влизането ми дори не се помръднаха. Отчаянието ги бе обезверило и озлобило. В тоя момент в стаята влезе един немски поручик, придружен от царския офицер за свръзка – поручик Калчев. Запознахме се. Калчев ми представи немския офицер, който бил назначен временно за командир на Воденската дружина – поручик Декстер. Декстер се спусна към лежащите, зарита ги и ги принуди да станат.

– Такова отношение – започнах аз, обръщайки се към Калчев, – е престъпление. Това не са говеда. Кой му дава право да ги бие? Калчев се изчерви, измърмори нещо на немски на Декстер.

– Моля, още днес да кажете на майор Хайне, че ако не предоставят командването на тия хора само на мене без ничия външна намеса, аз ще се върна обратно.

От първа среща – първа закрила. Очите на хората светнаха и боязливо започнаха да приближават към мене.

– Вие, вие, български офицер?

– Да – отговорих им.

– Най-после – едновременна дълбока въздишка се изтръгна от гърдите им.

Спуснаха се да се ръкуват един през друг. Калчев, Декстер и аз отидохме при майор Хайне. Прие ни любезно.

– Господин поручик – започнах аз, обръщайки се към Калчев, – предайте на господин майора, че първото ми впечатление от допира с хората е следното: отчаяние и озлобление. Моля го, за да имаме успех, да предостави командването само на мен, да отпусне необходимото количество бельо долно и горно, обувки, за да мога да ги облека и потегна, за да почувстват промяната от първия ден и възвърнем вярата им. Иначе аз не намирам смисъл в моята мисия тук.

Калчев преведе.

– Я вол – каза Хайне и ме погледна радостно.

Първият ход бе сполучлив. Предоставен ми бе складът във фабриката до училището, над хиляда комплекта италианско военно облекло, долно бельо, одеала, обувки, над 20 000 пушки, много шмайзери, леки и тежки картечници, минохвъргачки, бойни припаси, за да потегна наличните хора и им дам приличен вид.

Потърсих съдействието на местните първенци за намиране на шивачи, които да прекроят горните дрехи. С готовност ми бяха предоставени 10 души. Наредих на магазинера да отпусне по два комплекта дрехи – долни и горни. Повиках войниците и наредих да бъде почистено идеално помещението и те да се почистят. След три дни дрехите им бяха ушити – клин, яке с малки пагони. Шапки туристически с козирка от плат с емблемата на македонски революционер – череп с кръстосани кости, а над него двукольорно кръстче от черно и червено. Ушити бяха на мен дрехи от същия плат, за да се доближа до тях и опаковах офицерските си дрехи. Те не ми бяха повече нужни. Майор Хайне не знаеше.

Дойде поручик Калчев да ме види. Викал ме Хайне. Бях се прибрал в квартирата си.

– Ама вие, защо в такава униформа?

– А в каква искате? – запитах на свой ред.

– Струва ми се прекалявате. Ще ядосате Хайне, а не трябва.

– Не виждам защо. Тук се създава, господин Калчев, македонска армия. Тя трябва да се отличава от германската и българската както по форма, така и по цели и задачи.

Ядосан, Карчев ме поведе към квартирата на Хайне.

– Гут, гут, зер гут – бе първото впечатление на Хайне от външния ми вид. Униформата, особено с черепа и костите на шапката, му напомняше за германските СС войски; макар по всичко друго да не намираше прилика, все пак тоя знак говореше за връзката ни с тях. Горкият майор! Той и не подозираше, че горната емблема бе въодушевявала 50 години борците на Македония.

– Такива ли дрехи сте ушили и на останалите? – запита майорът чрез Калчев.

– Тъй вярно, и продължавам да шия за новите, които пристигат.

– Гут, гут – рече майорът и пожела да отидем да видим казармата.

Намерихме войниците на вечеря. Един изкомандва и всички застанаха мирно. Първите уроци, които им бях предал, бяха усвоени.

– Отлично, Атанасе!

– Ще се старя, господин поручик! – и лицето му засия от радост. Първа похвала на отдельонния командир.

Майорът остана възхитен от войнишкия вид. Нареди да се пренесат 500 комплекта от дрехите в тяхното интендантство, за да бъдат прекроени и ушите по тоя образец. Калчев се почувства засрамен. Възползвах се от разположението на Хайне и поисках да ни бъдат отпуснати и палатки. С готовност разреши. Още на следващия ден получих 25 големи войнишки и 5 малки, офицерски. Групата ежедневно растеше. Пристигаха младежи от селата и молеха да бъдат приети в състава на дружината. Работех денонощно. Шестимата мои другари отминавах предумишлено. Издирих всички средници и ги включих в специална школа, за да ги подготвя за бъдещи офицери, а по-събудени и получили някакъв подофицерски чин в гръцката армия – в друга за подофицерския състав. Скоро след нашето пристигане във Воден през Битоля се явиха при мен Костадин Попов, енергичен младеж и Радко Харизянов от Банско като преводчик. Включих ги в състава и веднага ги впрегнах в работа. Дружината бе надхвърлила 120 души, когато от Солун пристигна една група от 152 души, всички от Енидже Вардарско. От тях научих, че в околностите на Солун и Халкидическия полуостров се намирали голям брой македонци, които работели укрепления като арестанти, обвинени от гърците пред германците като комунисти. Помолих майор Хайне за съдействие, за да бъдат тия хора освободени, за да ги включа в състава на дружината. Той се съгласи. На следващия ден с двама души от новодошлите и поручик Калчев, заминаха за Солун. Аз се настаних на палатка в казармата, за да бъда по-близо до частта си и за да работя по-продължително. Храната бе слаба. Хлябът – винаги мухлясал, но духът бе висок. Бойната и политическата подготовка бе в пълен ход. След три дни от Солун пристигнаха с влака 720 души, освободени от Хайне. Дружината надхвърли 1 000 души. В същия ден пристигна във Воден и Атанас Пашков. Сияех от щастие. При мен пристигаше най-добрият ми приятел и другар, с когото делях залъка си, мъките и радостите в борбата. Между нас нямаше тайна и винаги се разбирахме само с поглед и то безпогрешно, когато обстановката налагаше предпазливост или тактичност. Работата ми се

улесняваше. Вече имах на разположение солиден помощник. Дадох му офицерски чин – поручик и го назначих за адютант на дружината. Едва вечерта останахме насаме в моята палатка, където и той се настани.

– Теб, Атанасе, кой те изпрати тук? – започнах разговора аз.

– Никого не съм питал. Знаех канала и през Битоля дойдох. Нима допускаше, че ще те оставя сам?

– Да знаеш каква нужда имам от теб… Просто съм съсипан от работа. Нямам сили да се изправя, ни време да дремна от напрежение и заетост. Старите, откакто сме тук, все накриво ме гледат, отбягват да ми помагат и всячески се стараят да ми пречат, надявайки се да се проваля. Но… още малко ще ги търпя. Близък е денят, когато ще полетят към Костур или обратно за България.

– Всички млади наши другари, Гошо, преценяват, че битката за Македония се решава тук и че нам се пада историческата отговорност да осъществим нашия идеал. Ще съумеем ли да оправдаем надеждите им?

– Не знам, Атанасе. Много е сложна обстановката. Но докато дишаме, ще се борим. И не забравяй, че е нужна обстойна преценка на положението и прозорливост и гъвкавост във всяко наше начинание. Но я ми кажи, какви са новините от фронта?

– Германия губи войната. Руските войски напредват, а германците отстъпват панически, макар техните комюникета да гласят, че това отстъпление е стратегическо. Румъния е застрашена от руско нахлуване. А тук как е?

– Положението тук е много сложно. В района на Воден действат два враждуващи помежду си лагера от нелегални – хората на ген. Зервас в района Бер, Нигуш, Кожани и ЕЛАС – почти навсякъде, но най-масово са съсредоточени в Паяк, Каймакчалан, завоя на Черна и Вермио. Българското население е избягало от планинските райони, изоставило цялата си покъщнина и настанено в едно от училищата в центъра на града. Цари глад, мизерия, несигурност. Те са обезверени. Селата от полските райони са въоръжени и сами се охраняват, подпомагани от нас. Положението в града е също много сложно. Гърците в наше лице виждат съюзник на германците и враг за тяхното единство. Българите са раздвоени. Младите са убедени в победата на съюзниците и смятат, че каузата на Македония е проиграна от нас, ако на време не се преориентираме. Поради това те странят от активна подкрепа. Старите залагат на Германия и разчитат на нас. Събитията напредват бързо и не зная дали ще сме в състояние да се справим с основната задача – да защитим живота на населението. От месец март тази година в района на Каймак-

чалан действа III македонски батальон, съставен изключително от българи и ръководен от Джорджо Урдев като политкомисар и Гуше Керемедчиев като командир. Но последният е почти всеки ден в града и много често е мой гост тук в казармата. Целите ни се покриват, пътищата ни са различни. Това не ни пречи да бъдем добри приятели и взаимно да си доверяваме тайни, които са от взаимен интерес. Постигнали сме съгласие да не позволим нашите части да бъдат изправени една срещу друга, да не проливаме излишна македонска кръв и да не насаждаме омраза едни към други. Дошли сме до извода, че е наложително в този политически момент всеки от нас да бъде там, където е, и щом събитията назреят и победата ясно наклони към една от страните, да обединим усилията си в името на единството на нашия народ. Гърците развиват дейност, стараейки се да ни представят пред населението като отявлени фашисти, великобългари, чиято основна задача е да откъснем Македония от тях и я приобщим към България. Привържениците пък на ЕЛАС, бидейки по-добре осведомени за нашите цели, подмолно подтикват нашите сънародници към открита борба с нас, заблуждавайки ги, че автономията на Македония е тяхна цел и ако наистина българите са за нея, нека масово постъпят в македонските батальони и обърнат гръб на нас, маскиралите се великобългари и фашисти. И наистина в районите на Костур, Лерин и, както споменах, във Воден ЕЛАС е сформирала три македонски партизански батальона изключително от българи, с цел да уверят местното население в техните искрени цели за съдбата на Македония след окончателната победа над фашистка Германия и Италия и национал-социалистическа Германия. На места те прибегнаха към насилствени мерки срещу близките на ония, чиито синове са се приобщили към нас. Така с. Маргаритка бе нападнато от гръцки партизански части и близките на всички наши момчета са били жестоко изтезавани публично всред селото пред очите на насилствено доведените селяни – мъже, жени, старци деца…

На следващия ден бяхме покъртени от новината за избиването на 12 младежи от с. Под на път за Воден. Спасилите се 9 души, между които двама ранени, постъпиха в дружината и настояха да посетим селото им и да включим в състава на частта си и други още 50 души, които са били готови да се присъединят към нас.

– Господин поручик – обади се един от старите войници, – защо бездействаме? Да потърсим сметка за тия жертви!

– Да потърсим! – разнесоха се гласове из наобиколилите ме войници. – Време е вече. Стига сме били покорни и наплашени. В ръцете ни е защитата.

Борис Дамянов Огнянов –
брат на Христо Огнянов

Но къде, питах се – всред кои среди, върху кого следваше да нанесем своя удар. Нямаше ли да сгрешим? Не бях сигурен кой е организаторът и изпълнителят на престъплението. Но злобата и желанието за мъст растеше всред войниците, изпитали много горчилка през своя живот. Това желание ги опиняваше. Тежка и отговорна бе моята задача. Рискувах да се проваля и да загубя обаянието, което имах сред тях, ако категорично се противопоставех на тяхното желание. А от друга страна – да извърша непоправима грешка, ако лекомислено се поддадях на техните внушения, без да съм сигурен в правотата им. Намирайки се между чук и наковалня, трябваше да взема отношение към тяхната болка.

– Слушайте момчета – започнах аз, – няма да допусна врагът да се гаври с нас повече. Стига сме траяли и понасяли неговите своеволия от 1912 година насам. Последните жертви зоват за мъст. Ние нямахме намерение да си окървавяваме ръцете. Но те ни принуждават. А когато се нанася контра-удар той трябва да бъде нанесен там, където е змийското гнездо. Още не го знам, или по-право не съм убеден, че е това, което вие посочвате. Но щом се убедя, ще бъда безпощаден. Виновниците ще заплатят скъпо за дванайсеттях свидни жертви…

В изпълнение на поставените задачи още в Битоля, след като се закрепихме във Воден, вмених в дълг на гражданския комитет в града да

извърши преброяване на българското население в околията. По-късно същото е направено и в останалите пет околии. Частични сведения имахме за Берско, Нигушко и Енидже Вардарско. Българският елемент все още преобладаваше в Костурско, Леринско и Воденско. В Съботско, Кайлярско, Берско, Негушко и Енидже Вардарско бе малцинство. В Кожанско то бе капка във водна чаша. Единствено Емборе все още вдигаше високо българското знаме. При това преброяване, ако може така да се нарече, българският елемент наброяваше приблизително 270 000 души, без останалите околии в Македония под гръцка власт. По-късно имах възможност да говоря с представител на българския комитет в Солун, който си бе поставил за задача още през 1941 година да извърши преброяване на българското население в тая част на Македония и да ги снабди с български лични карти; той ми заяви, че по техни данни те наброяват 36 000 души и че са раздадени лични карти на имащи право на такива – над 80 000. Страхът от неизвестния изход на войната бе сериозна спирачка за масовото снабдяване на населението с тия карти, което намирало начин да откаже получаването им в периода на акцията и да го отложи за по-благоприятни времена, изчаквайки проясняване на положението. Изводът от тоя опит бе печален. Южна Македония, компактно населена от българи през турско, сега бе обезбългарена. Тоя

факт не можеше да не даде отражение на идейните позиции по македонския въпрос и да не наложи правилни изводи за бъдещите борби на македонския народ за свобода и независимост.

Какви претенции можеше да има България за тия места? Българското население представляваше едва 1/3 от цялото население на тая част. На какво разчитаха българските политици? На референдум? Историята не можеше да помогне. Фактите бяха по-силни. Немислимо бе отново да разселваш заселените от Мала Азия гърци през 1922–1924 година, както и тия от нашето Черноморие и Пловдивско. Единственият аргумент бе насилието. Ясна ми бе измамата на Куртев и Цилев в Битоля. Или те сами се мамеха. Каква българска администрация бе възможна във Воден, където българското население наброяваше около 1 500 души?

Нужна бе не българска, а македонска администрация. Нужни бяха усилия за създаване на македонско единство, почиващо на равноправие и изградено с далновидност и високо гражданско съзнание. Без да бъдат накърнени националните особености на отделните националности, необходими бяха неимоверни усилия за изграждане на политическо единство с цел да бъде създадена предпоставка за бъдещето на македонското политическо, икономическо и културно общество. Това предполагаше надрасване на всички шовинистични тенденции, откъдето и да произхождаха те, в името на спокойствието и мира на Балканския полуостров, където Македония е била ябълка на раздора. И от такава, необходимо бе да се превърне в съединително звено между балканските народи. Пропастта обаче бе дълбока, омразата силна, раните още кървяха. Недоверието се шириеше, а разумът се замъгляваше от ненавистта и желанието за мъст и отплата. При опитите да установим контакт с гръцките първенци от града се натъкнахме на хладина и недоверие в искрените ни намерения. По непонятни за мен пътища, те бяха известени, че тия краища ще бъдат предадени на България след окончателната победа на Германия над съюзниците ѝ и в наше лице те виждаха пета колона на българските национални претенции. Нужни бяха доказателства, че не сме пета колона. В лицето на германския райх те виждаха свой враг, а българите техни съюзници и вековни врагове. Драмските събития, окупацията на Беломорието, нашето появяване в Югозападна Македония още повече нажежиха атмосферата. Въоръжаването, снабдяването и закрилата им даваха основание за обща ненавист към всички, които бяха с нас и около нас. От друга страна, мъките и страданията на моите войници, преживяни през годините от 1912 до войната на Балканите и особено през вре-

ме на германската окупация до нашето идване, когато те вече бяха публично изразили радостта си и желанието да бъдат включени в пределите на царството – майката отечество, бяха мощна преграда за преодоляване. Те бяха решени да умрат, но да отмъстят. И все пак, ако се случиха някои нередности, които на пръв поглед не можеха да бъдат избегнати, в дъното на всяко едно действие лежеше тая наболялост и озлобеност. С всички тия неща трябваше да се съобразявам, когато в мен зреше рискован план, но единствен, от мое гледище, който ще спаси бъдещите мъки на тия, които ме последваха и които, опиянени от временното ни надмощие, дори не подозираха какви изненади им носи утрешният ден, ако продължавахме да издигаме парцаливото знаме на отмъщението и ако не потърсехме възможности за преориентация съобразно развоя на събитията. Свободата си те свързваха с идеята за обединение. Никакви други възможности за тях не можеха да ги удовлетворят и успокоят. Те не бяха направили за себе си извода за *постигналите* ни катастрофи през Балканската и Европейската войни. Нито имаха предвид променения етнически характер на Македония.

Колко методичност, постоянство и упоритост ми бяха необходими, за да насоча вниманието им към по-реални възможности. Македония, македонско единство, търпимост между всички населяващи пределите на нашата родина, ето постоянните теми, които развивах, обяснявах, разяснявах в частни разговори и в часове по политическа подготовка. Усилията ми не отидоха напразно. Бях успял да подготвя основата за изпълнение на моя план и предстоеше да направя първата стъпка, без да се страхувам от възможна реакция от заобикалящите ме. Обстановката извън частта бе по-сложна. Няколкото прояви на великодушие не останаха незабелязани от гражданството. Напротив, все почесто се чуваха гласове за едно разбирателство между българи и гърци на базата на равноправието. Само крайно десните монархически елементи бясно се нахвърляха върху всяка инициатива за сближение, виждайки в нея опасност за великогръцките стремежи. Не закъсняха доносите до германците за разпространяваните из града слухове за единен фронт на „ОХРАНАТА“, както ни наричаха нас те, с комунистическите сили. Имайки крайно сервилно отношение към монархистите, германците иззеха от нас нощната охрана на града и я повериха на гръцки полицейски сили. Тая проява на доверие към тях и забраняването на наши *части* да напускат *частта* през нощта, бе сериозно накърняване на извоюваните до сега позиции. Конфликтът между нас и тях зреше. А събитията се движеха мълниеносно. До нас достигнаха откъслечни сведения за прос-

ловутата реч на министър-председателя на България Багрянов, която ускори разкапването на вярата и в оная част от народа, която все още продължаваше да вярва в една победа на Германия. Червената армия бе преминала румънската граница и победоносно напредваше на запад. В тая тъй сложна обстановка за нас поради неосведомеността ни, във Воден дойде главнокомандващият СС войски в Гърция. Бях поканен на банкета, даден в негова чест. Всички присъстващи бяха германски офицери, освен мен и Калчев. Бяха ми определили място до майор Хайне точно срещу генерала. Последният водеше със себе си и преводчик, който седеше от дясната му страна и чрез когото започна разговор с мен.

– Вие български офицер ли сте? – запита ме преводчика.

– Тъй вярно! – отговорих по войнишки, както повелява военният правилник.

– Чии заповеди изпълнявате сега? – запита ме генералът чрез него.

– Тук аз съм на пряко подчинение на госп. майор Хайне и следователно изпълнявам само неговите заповеди.

– Ако българското командване Ви отзове, вие ще се подчините ли?

– Бих се подчинил само на ЦК на ВМРО. С моето идване тук съм престанал да се чувствам обвързан с българското командване, тъй като моите идейни позиции не се покриват с целите на българската външна политика.

– Ако България напусне Оста, каква позиция ще вземете Вие и Вашите подчинени?

– Аз и моите хора сме независими и сме уверени, че само победата на Германия ще подсигури **свободна и независима Македония**. С всички сили ще подпомогнем и ще съдействаме за тая победа.

Генералът остана доволен от отговорите ми и нареди вместо да бъде обезоръжена частта ни, както са били решили, да получа ново оръжие, нови дрехи и повече провизии.

Предугаждайки грозящата ни опасност, навреме съумях да я парирам. Първата ми задача бе да разговарям с поручик Иван Илчев в с. Екшису като му вменя в дълг да ме последва и след това да чака Атанас Пашков, както и да го осведомя, че нареждам: По негова преценка ако има възможност още същата вечер или коя да е от следващите да разбият склада, да задигнат преди всичко оръжието и боеприпасите, ако има възможност и всичко останало, да се придвижат в района на с. Теово и с. Саракиново, където да установят щаба на частта и където да ме дочакат. Да не забравят да вземат със себе си и арестантите, които незабавно да бъдат освободени и причислени към частта. При никакви об-

стоятелства да не отлагат изтеглянето. Аз заминавам с първия самолет за София и най-късно на 12 септември ще бъда в района на Владово. От 5 септември до 12 непрекъснато да има дежурна част на лобното място на капитан Акра, където ще дойда и от където да бъда доведен при тях. Освен това да кажат на Пашков, че няма място повече за съмнение относно колебанието, проявено преди моето заминаване. Да действат бързо и смело в духа на последното ми нареждане. Аз се надявам да приведа във Воденско още наши другари и там ще продължим борбата. Да проявят бдителност и такт, за да не бъдат изненадани от германците. Никому да не споделят това мое нареждане, докато не се изпълни. След това да го направят достояние и на останалите, за да знаят, че нищо не се предприема без моето съгласие и преценка.

На сутринта ги изпратих за Воден. Разделихме се с вяра, че скоро ще се видим. Същия ден потърсих превозно средство за София. Нашите части се изтегляха и всичко бе в хаос и страшна неразбория. Едва на 28-и отлиташе последният наш военен рейс Солун–Скопие–София. Същия ден спах в Божурище. Направих впечатление с особената си униформа. На 29-ти сутринта продължих с влака от Божурище за града заедно със Стоян Бояджиев, който бе евакуиран в Банкя. Направо от гарата посетих кантората на ул. „Лавеле“ 16. Там сварих Димитър Цилев и Жоро Настев. Последва сериозно скарване. Бях с твърдото намерение да си разчистя сметките с Цилев. Намесата на Настев предотврати моите намерения. Той внесе малко успокоение и разхлади разгорещената атмосфера.

– Успокой се, Димчев – рече Настев, – всякога са се допускали грешки. Разбирам болката ти и знам, че правдата е на твоя страна. Но има кога да се търси отговорност. Не е сега моментът. След последния час. Още всичко не е загубено. Иди сега и си почини. Виждам, че си много изморен. Утре сутринта ще се срещнем тук и ще те ориентираме в новата обстановка.

На следващия ден в кантората заварих само Настев. Цилев отсъстваше.

– Димчев – започна Настев, – нещо се крои. Мъчим да използваме последната възможност. Постигнато е споразумение с германците за обявяване на Свободна и Независима Македония. Ти иди в частта си и я придвижи в северна посока към Скопие. На теб възлагаме най-големи надежди в това ново мероприятие. В Скопие ще бъдем всички, включително и Иван Михайлов.

– Нека бъда откровен, г-н Куртев, аз вече не разчитам на Вас. Не мога да си обясня, защо продължавате да вярвате на германците и да

връзвате каузата ни с тяхната. Не виждате ли, че проиграхме всички козове? Не е ли вече време да проумеем къде е нашето място? Аз и моите другари за себе си решихме. Може би от няколко дена моите части се намират в района на Каймак-Чалан, обединени с местните партизански части. Дойдох тук за да си разчистя сметките с Вас, да потърся отново подкрепа от младите и веднага заминавам за там. Трябва да призная, че много късно са се сетили германците да обявяват Независима Македония. Къде бяха през 1941 година, а и вие защо проспахте това време? Няма място и смисъл да продължаваме да гинем за една проиграна кауза. Македония може да бъде свободна, но не по благословията на Германия, а на нейните противници. Вече нашето място е там. И ние се наредихме. От мен не очаквайте подкрепа. На моята съвест лежи моралната отговорност за съдбата на хиляди наши хора, които ме последваха в борбата, и аз съм длъжен да намеря изход от създалото се положение, за да им спася излишните страдания, на които неминуемо ще бъдат подложени, ако не да заплатя дори с живота си.

– Ти не си сбъркал. И ние сме във връзка с тях и понастоящем се водят преговори с тях. Да се надяваме, че изходът ще бъде добър. Затова насочи се към Скопие и до твоето пристигане може би германците няма да са вече по тия места. Нужен си, разбери!